

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

חגי הוא הנביא הראשון משלושת נביאי הבית השני - חגי זכריה ומלאכי, המכונים בפי חז"ל 'נביאים האחרונים'. נבואות חגי הכלולות בספר נאמרו כולן בשנת שנים לדריוש, שמונה עשרה שנה לאחר הצהרת כורש [520 לפנה"ס], בפרק זמן קצר ביותר של כארבעה חודשים [א' אלול עד כ"ד בכסליו]. הנבואות סובבות בעיקר סביב בניין בית המקדש השני. התמונה העולה מנבואות חגי משרטטת מצב עגום הנובע מהפער שבין החזון הגדול והציפיה לגאולה שהלהיבו את שבי ציון ששבו לארצם לאחר גלות בבל, לבין המציאות הקשה שעמה התמודדו בפועל. חגי מתמודד עם בעיית היאוש וחוסר המוטיבציה בעם לבניית המקדש, ומבקש להפיח בו תקווה ורצון למרות המציאות הקשה השוררת בארץ. נבואותיו פונות לעם ולמנהיגיו - זרובבל בן שאלתיאל, הפחה מטעם השלטון הפרסי, ויהושע בן יהוצדק הכהן הגדול. הספר בנוי מארבע נבואות הנחלקות לשני צמדים: בצמד הראשון - בנבואה הראשונה [א'] והשניה [ב',א-ט] מתמודד חגי עם הבעיות שהכשילו את בניין הבית ומבקש לעורר את העם לבנייתו. הנבואות השלישית [ב',י-יט] והרביעית [ב',כ-כג] נאמרו באותו יום והן מקבילות לשתי הנבואות הראשונות, הקבלה שתפורט דרך השאלות בהמשך.

1.

'הָעַם הַזֶּה אָמְרוּ לֹא עָתָּה בָּא עֵת בֵּית ה' לְהִבְנוֹת' [א',ב] בנבואתו הראשונה מתמודד חגי הנביא עם הבעיה הראשונה בדרך לבניית המקדש.

א | עיינו בדברי הנביא ובדקו מהו שורש טענת העם כנגד בניית המקדש בעת הנוכחית? [ראו בייחוד פסוקים ד, ו, ט].
ב | כיצד מתמודד הנביא עם טענה זו ומהפך אותה? היעזרו בהתייחסות למילה 'עת' בדברי העם [ב] ובדברי הנביא [ד] ושימו לב לשימוש הדו-משמעי במילה 'בית' המופיעה שבע פעמים בנבואה [בייחוד פסוקים ד, ט].
ראו גם את דברי רש"י: 'כל זה בשביל חורבן ביתי הוא. והבא מעט - בעון בכורים שבתלו. אכול ואין לשבעה - בעון ביטול מנחות. שתו ואין לשכרה - שניטל טעם היין לפי שבתלו הנסכים. לבוש ואין לחום לו - בעון בגדי כהונה שבתלו'. **מצודות:** 'ארצה בו - עם כי יהיה קטן אהיה מרוצה בו ואתכבד על ידו'.

2.

נבואתו הראשונה והחרירה של חגי עוררה את העם ומנהיגיו והניעה אותם להתחיל בהכנות לבניית המקדש [א, יב-יד]. אולם הכנות אלה עוררו בעיה אחרת, עמה התמודד חגי בנבואתו השניה [ב, א-ט].

א | בדומה לנבואה הראשונה, גם כאן פותח חגי בציטוט טענת העם [ג]. ממה נובעת תחושתו הקשה של העם? התייחסו גם לזמנה של הנבואה - כ"א תשרי, היום השביעי של סוכות.

ב | עקבו אחרי שני השלבים בדברי הנביא: מהי הטענה העקרונית והמיידית שמשמיע הנביא ומה התפיסה המונחת ביסודה [ד-ה]? בשלב השני עובר הנביא למישור רוחני יותר [ו-ט] - כיצד מישור זה משלים את קודמו?

3.

שתי הנבואות הבאות נאמרו בכ"ד בכסליו, יום הנחת היסודות לבית המקדש. בנבואה השלישית [ב, י-יט] פונה חגי אל הכוהנים, האמונים על לימוד התורה וההלכה, ושואל אותם שאלה הלכתית בענייני טומאה וטהרה:

א | מהו ההבדל העקרוני בין כח הטומאה לכח הטהרה עליו מצביע חגי? כיצד משמש לקח זה בסיס לטענתו של חגי כלפי העם?

ראו את דברי הרב **י' בן נון**: 'עצלותם של שבי הגולה ושקיעתם בבעיות אישיות גוררת את תוכחת הנביא, המשתמש בדבריו במשל הלכתי: הטומאה מתפשטת בקלות יתר מן הקדושה, או מן הטהרה. הטהור הנוגע בטמא נטמא על ידו, ואינו מטהרו, לפיכך למדנו שהופעת הקדושה בעולם תובעת מאמץ ומעשה של בני אדם, ואינה מופיעה מן השמים בלעדיו. בהיעדר המאמץ האנושי מתפשטת רק הטומאה. על כן טמאים הם כל הקרבנות שמקריבים על המזבח בהיעדר המקדש, מפני שאינם חפצים לבנותו, והם ממתינים שיבוא מעצמו, אולי מן השמים'.

ב | הביטוי שימו לבבכם חוזר שלוש פעמים בחלקה השני של הנבואה [ב, טו, יח], ופעמיים בנבואה הראשונה [א, ה, ז] - מה תפקידו והקשרו בכל נבואה, וכיצד הוא משקף את השינוי שהתחולל בין שתי הנבואות?

4.

בעוד הנבואה הקודמת הופנתה לכהנים שבראשם יהושע בן יהוצדק, נבואתו האחרונה של חגי, הנאמרת אף היא בכ"ד כסליו, מופנית אל זרובבל בן שאלתיאל. והיא מתארת שתי תנועות הפוכות בעקבות הרעש. נבואה זו ממשיכה את הנבואה השניה, על הרעשת הארץ בכ"א תשרי [ב, ו-ח]. השוו בין תיאורי הרעש - מה תכליתו של הרעש בכל נבואה, וכיצד מתרחב מעגל השפעתו בנבואתנו?

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

הרחבה - בין יכניה לזרובבל

נבואת חגי על זרובבל רומזת לנבואת ירמיהו [כ"ב, כדל] על יכניה מלך יהודה שנאמרה כשבעים שנה קודם לכן, בלשונותיה ובענייניה. הזיקה בין הנבואות מתחזקת לאור פירוט שושלתו של יכניה בדברי הימים ממנה עולה שזרובבל הוא מצאצאי יכניה:

ירמיהו כב	חגי ב
[כד] מי אני נאם ה' כי אם יהיה פניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני כי משם אתקנה... [ל] כה אמר ה' פתבו את האיש הזה עירי גבר לא יצלח בימיו כי לא יצלח מזרעו איש ישב על כסא דוד ונמשל עוד ביהודה:	[כב-כג] והפכתי כסא ממלכות... ביום ההוא נאם ה' צבאות אקחה זרובבל בן שלתיאל עבדי נאם ה' ושמתיו כחותם כי בך בחרתי נאם ה' צבאות.

בעוד שבנבואת ירמיהו נגזר גורלו של יכניה באופן נחרץ ובשבועה: 'חי אני נאום ה'', והוא נידון להיות ערירי, הרי שבנבואת חגי, הרומזת לנבואת ירמיהו, מתברר שגורלו הפוך: זרובבל פחת יהודה ממשיך את דרכו ועתיד למלוך ביהודה. ההיפוך המפתיע הזה בגורל יכניה וזרעו התפרש בכמה מדרשי חז"ל שקשרו את השינוי לתשובה שעשה יכניה. הגמרא במסכת סנהדרין מציעה כיוון זה:

רבי יוחנן אמר: גלות מכפרת על הכל, שנאמר 'כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו כי לא יצלח מזרעו איש ישב על כסא דוד ומשל עוד ביהודה'. ואחרי שגלה כתוב 'ובני יכניה אסר שלתיאל בנו'. אסר - שעוברתו אמו בבית האסורין, שלתיאל - ששתלו אל שלא כדרך הנשתלין. גמירי שאין האשה מתעברת מעומד והיא נתעברה מעומד. דבר אחר: שלתיאל - שנשאל על אלתו אל, זרובבל - שנזרע בבבל, ומה שמו - נחמיה בן חכליה שמו. [סנהדרין לזב - לח, א]

ביתר הרחבה מתאר המדרש את תשובתו של יכניה בבית האסורים בבבל:

מה עשה לו נבוכדנצר, עמד ונטלו וחבשו בבית האסורים. וכל מי שנחבש בימיו שלאותו רשע לא יצא משם לעולם, על שם שנ' אסיריו לא פתח ביתה (שם /ישעיהו/ יד, יז). גלה יכניה וגלתה סנהדרין גדולה עמו, שנ' העצב נבזה נפוץ וגו' (ירמיהו כב, כח). ר' אבא בר כהנא אמר כעצם הזה שלמוח /של מוח/. כל עינייניה ועד התיר לו את נדרו. באותה שעה ישבה סנהדרין גדולה על דעתא ואמרה בימינו מלכות בית דוד פוסקת, אותו שכתוב בו וכסאו כשמש נגדי (תהלים פט, לז). מה נעשה, נלך ונפייס לגדלת (=הספירת של המלכה), והגדלת למלכה, והמלכה למלך... כיון שבא נבוכדנצר להיזקק לה אמרה לו את מלך ויכניה אינו מלך, אתה מבקש תפקידך ויכניה אינו מבקש תפקידו, מיד גזר ונתנו לו אשה. כיצד שילשלו אותה לו, ר' שובתאי אמר דרך קנקילין (=סורגים) שילשלו אותה לו. ורבנן אמרו פתחו המעזיבה ושילשלו אותה לו. כיון שבא להיזקק לה אמרה לו כשושנה אדומה ראיתי, ופירש ממנה מיד... אמר להן הקדוש ברוך הוא בירושלם לא קיימתם מצות זיבה וכן אתם מקיימים מצות זיבה, גם את בדם בריתך (זכריה ט, יא), נזכרתם אתו הדם שבסיני, בשביל כן שלחתי אסירך מבור אין מים בו (שם /זכריה ט', י"א/). אמר ר'

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

חגי א-ב

שובתיי לא זז משם עד שמחל לו הקדוש ברוך הוא על כל עוונותיו. על אותה שעה הוא אומר 'כולך יפה רעייתי ומום אין בך'. ונעשה לו נס ונתעברה אשתו מעומד שאלתיאל, ואין אשה מתעברת מעומד לעולם. שנאמר 'ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו', אסיר שאסר הקדוש ברוך הוא עצמו בשבועה עליו, שאלתיאל ששאל מבית דין שלמעלה והתירו לו נדרו. **[ויקרא רבה (מרגליות) פרשת מצורע פרשה יט]**

ביאורי מילים

פרק א'

- [ד] **הַעַת לָכֶם אֲתֶם לְשֶׁבֶת בְּבִתְיֶכֶם סְפוּנִים:** האם זהו הזמן המתאים לשבת בבתי הבנויים והמצופים עץ, כאשר בית ה' חרב?
[ה] **שִׁימוּ לְבַבְכֶם עַל-דְּרָכֵיכֶם:** תנו דעתכם על המצב שבו אתם מצויים ועל השפעת מעשיכם עליו.
[ו] **לְבוֹשׁ וְאִין-לֶחֶם לוֹ וְהַמְשַׁתְּכֵר מִשְׁתַּכֵּר אֶל-צָרוֹר נָקוּב:** המאמצים האנושיים עולים בתוהו. המתלבש אינו מתחמם והכסף אינו נאגר אלא אובד דרך החור שבצורה.
[ט] **פָּנֵה אֶל-הַרְבֵּה וְהִנֵּה לְמַעַט וְהִבַּאתֶם הַבַּיִת וְנִפְחַתִּי בוֹ:** תיאור ציורי של הקללה ביבול - החקלאי מצפה ליבול רב והנה הוא מצליח לאסוף יבול מעט בלבד, וכאשר הוא מביאו הביתה הוא נעלם במהירות.

פרק ב'

- [ז] **וְהִרְעַשְׁתִּי אֶת-כָּל-הַגּוֹיִם וּבָאוּ חֲמֹדַת כָּל-הַגּוֹיִם וּמְלֹאֲתֵי אֶת-הַבַּיִת הַזֶּה כְּבוֹד:** אוצרות הגויים יבואו אל המקדש ויפארו אותו בעתיד.
[יב] **הֵן יִשָּׂא-אִישׁ בְּשׁוֹר-קֹדֶשׁ בְּכַנֵּף בְּגָדוֹ וְנִגַּע בְּכַנְפוֹ אֶל-הַלֶּחֶם:** בשר קודש הנישא בכנף הבגד אינו מסוגל להעביר מקדושתו דרך הבגד לעצם חיצוני כמו לחם, שלא במגע ישיר.
[טז] **מִהֵיוֹתֶם בָּא אֶל-עֲרַמַת עֲשָׂרִים וְהִיתָה עֲשָׂרָה בָּא אֶל-הֵיקֵב לַחֲשָׁף חֲמִשִּׁים פּוּרָה וְהִיתָה עֲשָׂרִים:** המצב הכלכלי הקשה והקללה מתגלים בדגן ובתירוש, ובניגוד לצפייה ליבול רב - מגלה החקלאי יבול דל בהרבה.
[יט] **מִן-הַיּוֹם הַזֶּה אֲכַרְךָ:** מצב זה שתואר בפירוט בפסוקים הקודמים - יפסק באחת ביום הזה, בעת בניין המקדש.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555